

Teatre burlesc català del segle XVIII. Edició crítica de Josep M. Sala-Valladaura. Barcelona: Barcino, 2007, 392 p.

El Segle de les Llums és un segle de fosca per a la literatura culta dins l'àmbit català (l'excepció és Menorca, únic territori en l'època lliure del jou borbònic); però en canvi és el període que l'expressió popular, tradicionalment de transmissió oral, comença a posar-se per escrit, i particularment el teatre. Teatre burlesc estudiat modèlicament per Antoni Serra que, després d'un estudi pioner sobre la matèria (1987), va editar una bona selecció d'*Entremesos mallorquins* (ENC 1995), i que ara s'amplia substancialment amb l'edició de Josep M. Sala-Valladaura d'una tria de: una lloa, tres entremesos, una comèdia i un monòleg que acaba de publicar Barcino a la col·lecció «Biblioteca Baró de Maldà», número 4, de Els Nostres Clàssics. Són peces que només escadusserament entraven en el teatre comercial com a complement circumstancial de les obres importants sempre en castellà. El català sobrevivia al lingüicidi espanyol en la tradició popular, en les diversions domèstiques realitzades en cases particulars o en les celebracions gremials i camperoles. Es tracta d'una activitat dramàtica de signe còmic, que fa burla dels costums establerts, així com de l'autoritat i de la cultura dominants. En conseqüència sempre ha estat una producció sota sospita, menystinguda pels il·lustrats i les històries literàries a l'ús, que només darrerament està sent objecte de rescat i d'anàlisis lliures de prejudicis estètics i morals i més atentes als valors antropològics i específicament teatrals. Sala Valladaura considera que «l'oblit historiogràfic del teatre burlesc representa un error no només antropològic, sinó també literari» (33). Una producció escènica en llengua catalana que abraça principalment entremesos, sainets i col·loquis, i que té gairebé sempre caràcter burlesc, procedent del món de la farsa i del Carnaval, i que per tant s'arrela en una tradició antiga que remunta a l'època tardomedieval quan es tipifiquen personatges i situacions tendents a provocar una comicitat primària, immediata i redundant, a l'abast de tothom. Es constata, però, que des de començaments del XIX hi ha una distanciació de la pura farsa i una aproximació als temes i motius costumistes, més propers a la quotidianitat del moment.

Entre les característiques d'aquest tipus de teatre hi ha el vers, preferentment l'heptasíl·lab, element imprescindible que facilitava la memorització per part d'interpres no professionals, car el draconia sistema teatral espanyol impedia la formació de companyies d'actors exclusivament catalans que poguessin fer del teatre en català una professió de la qual viure; l'actuació en mans exclusivament masculines, d'acord amb l'atàvica tradició d'excloure les dones dels rols actius i visibles de la societat; l'escenografia sumària per pura manca de recursos; l'espai privat urbà, en cases particulars o en locals gremials, o en la perifèria rural, en les eres, les entrades o les cuines de les cases de camp, lluny de la mirada del poder; i el temps festiu, ocasió d'encontres col·lectius on calia usar l'única llengua coneguda per tothom.

Sala-Valladaura ha fet una selecció pertinent i diversa a l'hora de publicar mostres representatives d'aquest teatre setcentista en llengua catalana. D'una banda qualifica de paròdia una de les peces més extenses de la tria: l'*Entremès burlesc de dos estudiants*, una comèdia que parodia el codi teatral barroc, on presenta un dels típics personatges del teatre còmic: l'estudiant afamegat, hereu dels criats de la *Commedia dell'Arte*, com el Zan Ganassa (Alberto Naselli) que la va introduir a la Península Ibèrica en el darrer terç del s. XVI, un nom expressiu (*ganassa*) que encara pervivia en l'estudiant Cassussa d'un sainet de mitjans del XIX. Una gana que esmola l'enginy i que és motor de l'acció. D'altra banda identifica com a sàtira política (primera en el seu gènere) l'*Entremès del Batlle i cort dels Borbolls* amb la seva *Loa*, datat el 1755, i que apunta contra l'organització municipal borbònica decretada d'ençà la Nova Planta, amb batlles i regidors corruptes i botiflers, la fidelitat dels quals al nou poder imposat per

la força de les armes els feia immunes al nepotisme, la malversació de fons i tota mena d'injustícies contra la població sotmesa. Pensem que en un context semblant nasqué la *màfia*, originàriament una alternativa eficaç al desgovern borbònic del regne de les dues Sicílies. L'*Entremès de l'ermità de la Guia* és considerat un entremès de circumstàncies basat en un fet real succeït a Manresa el 1759, i on es manifesten els recels de la gent envers el poder, la justícia, la religió i la medicina, amb una llibertat impensable en els locals comercials. Com a peça pròpia del Carnaval escull la *Comèdia del famós i divertit Carnestoltes*, obra d'Ignasi Sobravia, composada a propòsit per representar en aquests dies de capgirament i de burla institucionalitzada, i que reproduceix els actes festius habituals a l'entorn del rei de Carnaval. *Amor menestral* representa la peça d'humor eròtic desvergonyit i paròdic, mentre que *Vida dels capitulars del Born* (cap a 1780) és el monòleg d'un pispa semblant al gènere barroc de la *jácara*, amb remots antecedents en l'*Spill* de Jaume Roig, amb connexions amb els balls parlats de Serrallonga i ressons en *L'avarícia castigada per l'astúcia d'en Tinyeta* (1800) de Josep Arrau i Estrada.

L'editor parla també d'altres peces que no edita, entre els quals destaca l'*Entremès del porch y de l'ase* amb un argument que remunta a la primera farsa coneguda (la *Farce de Maître Pathelin*) o l'*Entremès de les beates* de Pau Puig, una peça burlesca d'elevat to anticlerical i eròtic on, amb un tractament farsesc, es posen de manifest la hipocresia de les rosegaaltars burlades per un escolà disfressat d'àngel. Esperem amb candeletes la seva aparició en la mateixa col·lecció de Barcino, a càrrec de Maria Rosa Serrà Milà, autora d'una tesi que edita l'obra catalana de Pau Puig, a qui atribueix també l'*Entremès del cavaller* que parodia la figura del petimetre o pixaví, personatge coetani que recrea la figura del soldat fatxenda i bocamoll que entronca amb la figura del Capitano Spagnolo de la *Commedia dell'Arte*, màxima expressió de la ximpleria vanitosa i ridícula. Tampoc publica l'*Entremès de la màquina aerostàtica*, que es fa eco de les primeres temptatives de vol humà en globus que es farien realitat el 1783 amb els Montgolfier, bé que no se cita un treball pioner de l'enyorat Isidre Vallès (*La màgia del vol. Primeres proves aerostàtiques a Catalunya, València i Castella al final del segle XVIII*, Alta Fulla, 1985).

En resum, totes aquestes peces aconsegueixen finalitats diverses, des de la funció satírica a la funció social, en la mesura que el riure afavoreix la cohesió del col·lectiu d'espectadors, i constitueixen un no-riure mostrari del teatre còmic popular del segle XVIII, molt més variat i ric del que fins ara es coneixia. L'editor ens el serveix amb una acurada presentació i edició ben anotada i òptimament contextualitzada.